

Lichtzinnige fladdergeesten in de Paaskerk

'Leichtgesinnte Flattergeister', BWV 181

Aanstaande zondag 22 februari voert de Bach Cantorij Baarn in de Paaskerk aan de Oude Utrechtseweg deze cantate met de wat wufte titel Leichtgesinnte Flattergeister uit. De bijbehorende interkerkelijke dienst, waarin ds. Machteld van Woerden voorgaat, begint om 19.30 uur. Als solisten begroet de cantorij Marion van Zonneveld, sopraan, Saskia Kruysse, alt, Ambroz Bajec-Lapajne, tenor. Dirigent en muzikaal leider Bas Ramselaar neemt als zanger ook de frivole basaria voor zijn rekening. Organist is Henk van Zonneveld (inderdaad broer van).

Bach in Leipzig (1723-1750)

Met BWV 181 is gekozen voor een cantate uit de eerste jaargang van Bachs verblijf in Leipzig. Met het verwisselen van het kapelmeesterschap in Köthen voor het Thomascantoraat, ging Johann Sebastian Bach van een hofaanstelling naar een veeleisende betrekking onder gezag van een stadsbestuur, van een kleine residentie naar een levendige handels- en universiteitsstad. De grootste verandering zat 'm echter in de muzikale eisen die de nieuwe post stelde: Bach werd verantwoordelijk voor alle muziek bij de diensten van de vier hoofdkerken van Leipzig. Vanaf het allereerste begin nam hij zich voor alleen zijn eigen composities uit te voeren, zoals dat ook onder zijn voorganger Kuhnau al traditie was. Iedere zondag voerde Bach zijn cantates uit voor een meer dan duizendkoppig gehoor. Om een idee te geven: de Thomaskirche alleen al bood plaats aan ruim 2000 (!) zitplaatsen en een klein aantal staanplaatsen. Kom daar nu nog eens om.

Bach maakte het zich na zijn benoeming te Leipzig dus niet eenvoudig. Iedere week schreef hij een nieuwe cantate en kon zo zijn schier eindeloze rijkdom aan muzikale invallen en ideeën omzetten in steeds weer verrassende vocaal-instrumentale composities. Alleen al dat hoge productieniveau maakt het begrijpelijk, dat Bach reeds bestaande en daartoe geschikte werken arrangeerde en, waar mogelijk, inpaste in nieuwe composities. Cantate 181 is daar een goed voorbeeld van.

Cantate BWV 181

Ondanks de intrigerende titel kan deze cantate helaas niet bogen op een grote populariteit.

Aan het *waarom* liggen op z'n minst drie redenen ten grondslag:

- + de cantate is kort, binnen een kwartier is het kunstje voorbij
- + er is geen openingskoor en geen slotkoraal, maar wel een swingende openingsaria en een feestelijk slotkoor met trompet!
- + de centrale aria voor tenor is slechts in grondverf overgeleverd

BWV 181 kende zijn eerste uitvoering op 13 februari 1724, zondag sexagesima ofwel de zesde zondag voor Pasen en daarmee de voorlaatste zondag waarop in de Leipziger kerken nog concertante muziek mocht klinken. Daarna brak het tempus clausum aan, de vastentijd

waarin het muzikale zwijgen regeert. De originele bezetting uit 1724 kende uitsluitend een strijkers begeleiding. Pas twintig jaar later voegde Bach een traverso en hobo toe om selectief de eerste viool te verdubbelen.

De cantate kent mogelijk zo'n korte duur, omdat zij samen met BWV 18 (uit 1715, ook geschreven voor zondag sexagesima) respectievelijk vóór en na de preek werd uitgevoerd; eigenlijk een verkapte dubbelcantate met achtereenvolgens vier en drie vocale solisten. Het aantal keren dat Bach aantoonbaar een tweedelige cantate of twee cantates per zondag uitvoerde is voor seizoen 1723-1724 opvallend hoog en laat zo ruimte voor het vermoeden, dat Bach zijn eerste cantatecyclus voor de stad Leipzig, heel ambitieus, als dubbeljaargang heeft opgezet.

BWV 181 is vrijwel zeker geen originele compositie, maar een echte *parodie* (hergebruikte muziek) van een feestcantate voor Bachs vroegere werkgever, Leopold von Anhalt-Köthen. Het instrumenteren van één trompet en een ingevoegd virtuoos soloduet voor sopraan en alt in het slotkoor herinneren maar al te zeer aan de Köthense muziekpraktijk.

Voor de liefhebber

BWV 181 onderscheidt zich ook in tekstueel opzicht van de meeste andere cantates: hier geen bijbelcitatoren of bekende koraalstrofes, maar uitsluitend vrij berijmde teksten. Toch is de tekst van de cantate niet te volgen zonder de bijpassende tekst voor deze zondag sexagesima, de verzen 4 – 15 uit het evangelie van Lucas 8 waarin Jezus zijn discipelen de gelijkenis van de zaaier voorhoudt (ook te vinden bij de evangelisten Matthäus en Markus overigens). De verbreiding van Gods woord wordt daarin vergeleken met het uitstrooien van zaad. Deels in de berm ten prooi aan die lichtzinnige fladdergeesten (bas aria), deels op rotsige bodem (alt recitatief), of onder doornige struiken (tenor aria) maar tenslotte natuurlijk op vruchtbare grond (dus een hemels klinkend sopraan recitatief). De sublieme moraal, de liturgische aap uit de mouw én de muzikale clou zit 'm dan ook in dat rijk gestoffeerde slotkoor dat samen met de openingsaria de ijzersterke hoekdelen van deze consequent symmetrisch opgebouwde cantate vormt.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk- een foto van tenor Ambroz Bajec-Lapajne, alt Saskia Krusysse en/of Bas Ramselaar, bas (zie bijlagen); alle foto's zijn rechtevrij, ook die van Bas Ramselaar !! (met toestemming van fotograaf Jan Willem Steffelaar)